

Kocatepe İslami İlimler Dergisi

Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt/volume: 7 • sayı/issue 2 • (Aralık/December): 387-405

Dijimodernizm Bağlamında Transhümanizm ve Din: Sosyolojik Bir İnceleme

Transhumanism and Religion in the Context of Digital Modernism: A Sociological Analysis

Ekber Şah AHMEDİ

Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji
Bölümü

Assist. Prof, Bursa Technical University, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Department of Sociology
Bursa/Türkiye

ekber.ahmedi@btu.edu.tr orcid.org/0000-0003-0144-2153

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29.07.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 19.11.2024

Yayın Tarihi / Published: 15.12.2024

Atf: Ahmedi, Ekber Şah. "Dijimodernizm Bağlamında Transhümanizm ve Din: Sosyolojik Bir İnceleme". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 7/2 (Aralık 2024), 387-405. <https://doi.org/10.52637/kiid.1524122>

Cite as: Ahmedi, Ekber Şah. "Transhumanism and Religion in the Context of Digital Modernism: A Sociological Analysis". *Journal of Kocatepe Islamic Sciences* 7/2 (December 2024), 387-405. <https://doi.org/10.52637/kiid.1524122>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı/Publisher: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid-kiid@aku.edu.tr>

© Ekber Şah AHMEDİ | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Dijimodernizm Bağlamında Transhümanizm ve Din: Sosyolojik Bir İnceleme

Öz

İnsanlık tarihinde en önemli olaylardan birinin Sanayi Devrimi olduğu söylenebilir. Zira Sanayi Devrimi insanın örgütlenme, iletişim kurma ve üretme şeklini, kısacası tüm yaşam tarzını değiştirmiştir. Devrimin üstel şekilde ilerlemesinin siyasi, ekonomik, sosyokültürel, entelektüel ve dinî manada bir dönüşüme yol açmasının yanı sıra bilgisayarlaşma ve dijitalleşme süreciyle fiziki dünyaya alternatif olarak dijital bir dünyanın kurulmasını da olanaklı hale getirdiği ileri sürülebilir. Teknolojik gelişmeler; biyoloji ve tıp alanlarının kabiliyetini artırarak insan kapasitesinin yükseltilmesi, ömrünün uzatılması hatta ölümsüzlük gibi biyolojik insanın ötesine işaret eden transhümanizm fikrini güçlendirmiştir. Transhümanizm; teknolojik olanaklardan yararlanarak insanı hastalık, acı ve yoksulluk gibi "sorun"lardan uzaklaştıran, insanın biyolojik bir varlık olması dolayısıyla sahip olduğu sınır ve kısıtlamaları ortadan kaldırarak hem fiziksel hem de bilişsel olarak geliştirilmesini amaçlayan ve insanı ölümsüzlüğe götüren siber yaşamı vadeden bir hareket olarak tanımlanabilir. Transhümanizm, modern bireyin yaşamını ilgilendiren tüm alanları kuşatan bir felsefeye sahip olmasından dolayı sadece bir hareket değil yaşam felsefesi, yaşam tarzı, ideoloji, düşünce sistemi, yeni çağ inancı, yeni dini hareket ve sosyolojik anlamda bir din olarak da araştırma konusu yapılmaktadır. Mevcut çalışma, transhümanizmi dijital modernlik çerçevesinde ele almaktadır. Web 2.0 teknolojisi üzerine inşa edilen ve modernizmin yeni evresi olarak kabul edilen dijimodernizm, postmodernizmin geride kaldığını iddia etmekte ve dijital teknolojinin metinsellikte buluşması ile metnin dijitalleşerek sabit formdan uzaklaşıp sürekli revize edilebilen bir doğaya kavuşmasına işaret etmektedir. Literatür taraması tekniğine dayanan bu çalışma, transhümanizmi dijital modernizm bağlamında ele alarak onun dijital bir inanç formu olarak tartışılmasını amaçlamaktadır. Bir başka ifade ile makale, transhümanizmin sosyolojik zaviyeden (diji)modern bir din veya dinsellik görünümü arz eden bir olgu olarak ele alınmasının imkânını tartışmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Transhümanizm, Dijimodernizm, Yapay Zekâ, Din.

Transhumanism and Religion in the Context of Digital Modernism: A Sociological Analysis

Abstract

It can be said that one of the most important events in human history is the Industrial Revolution. This is because the Industrial Revolution has changed the way people organize, communicate and produce, in short, their entire way of life. In other words, it can be argued that the exponential progress of the revolution not only led to a transformation in political, economic, sociocultural, intellectual, and religious terms, but also made it possible to establish a digital world as an alternative to the physical world through the computerization and digitalization processes. Technological developments have increased the capability of the fields of biology and medicine and strengthened the idea of transhumanism, which points beyond the biological human being, such as increasing human capacity, extending life and even immortality. Transhumanism can be defined as a movement that seeks to remove the 'problems' such as disease, pain, and poverty through technological advancements. It aims to enhance human beings both physically and cognitively by overcoming the limits and restrictions imposed by their biological nature, and promises a cyber life that leads to immortality. Since transhumanism has a philosophy that encompasses all areas of the modern individual's life, it can be asserted that it is not only a movement, but also a philosophy of life, lifestyle, ideology, thought system, new age belief, new religious movement, and a religion in the sociological sense. The present study deals with transhumanism within the framework of digital modernity. Digital modernism, which is built on Web 2.0 technology and accepted as the new phase of modernism, claims that postmodernism is left behind and points to the digitalization of the text, the meeting of

digital technology with textuality and the digitalization of the text, moving away from the fixed form and achieving a nature that can be constantly revised. This study, which is based on the literature review technique, aims to discuss transhumanism in the context of digital modernism and discuss it as a digital form of belief. In other words, the article aims to discuss the possibility of discussing transhumanism from a sociological perspective as a phenomenon that presents the appearance of a (digi)modern religion or religiosity.

Keywords: Sociology of Religion, Transhumanism, Digimodernism, AI, Religion.

Giriş

Toplumsal yapının değişmesi olarak tanımlanan sosyal değişim sürecinin, modern teknolojinin gelişmesiyle gün geçtikçe ivme kazandığı görülmektedir. Özellikle bilgisayar ve internet dolayımında gelişen dijital teknolojiler, insanlığı Sanayi Devrimi'nin farklı bir evresine taşıdığı tartışmalarını başlatmıştır. Erik Brynjolfsson ve Andrew McAfee, bilgisayar ve internet tabanlı teknoloji ile gelen değişimi "İkinci Makine Çağı" olarak betimlemektedir.¹ Yanı sıra literatürde 1760-1840 yılları arası Birinci Sanayi Devrimi, 1840-1950 yılları arası İkinci Sanayi Devrimi, 1960-2011 yılları arası Üçüncü Sanayi Devrimi ve 2011 sonrası Dördüncü Sanayi Devrimi, diğer bir deyişle Endüstri 4.0 olarak nitelendirilmektedir.² Sanayi Devrimi'nin birinci evresi buhar makinesi ve demir yolları; ikinci evresi elektrik, montaj hatları ve seri üretim; üçüncü evresi bilgisayar ile otomasyon ve dördüncü evresi ise siber fiziksel cihazlar, büyük veri, yapay zekâ, nesnelere interneti ve 3D yazıcı gibi teknolojiler ile simgelenmektedir.³ Bahsi geçen teknolojilerin siyasi, ekonomik, kültürel, entelektüel ve dinî manada bir dönüşüme yol açtığı iddia edilebilir. Medikal alandaki teknolojik gelişmeler; biyoloji ve tıp alanlarının kabiliyetini artırarak insan kapasitesinin yükseltilmesi, ömrünün uzatılması hatta ölümsüzlük gibi biyolojik insanın ötesine işaret eden transhümanizm fikrini güçlendirmiştir. İnsan tarih boyunca hastalıkla mücadelede çeşitli yöntemlere başvurmuş ve daha uzun ve sağlıklı bir yaşam sürme yollarını aramıştır. Ancak transhümanizm idesi, teknolojik olanaklardan yararlanarak insanın hastalık gibi ârizî durumlardan kurtulmasının yanında, hem fiziksel hem de bilişsel olarak geliştirilmesini ve insanı ölümsüzlüğe götüren siber yaşamı vadeden bir doktrin olarak anlamlandırılmaktadır. Dolayısıyla transhümanizmin insan varlığını ve konumunu yeniden tanımlamayı gerektirecek düzeyde yeni bir insan anlayışını belirtmek için kullanıldığı söylenebilir. Geniş bir anlam ağına işaret eden transhümanizm sosyal bilim literatüründe bir hareket, düşünce, ideoloji, inanç sistemi, duruş, seküler bir inanç, din ve yeni dini hareket şeklinde farklı temalar etrafında ele alınmaktadır.⁴ Transhümanizmin üzerine inşa edildiği ilkeler dikkate alındığında bir din,⁵ bir inanç sistemi,⁶ yeni dini hareket⁷ veya yeni tekno-din⁸ olarak nitelendirilmesi mümkündür. Özellikle konu dijimodernizm bağlamında incelendiğinde sosyolojik anlamda dinimsi bir yapı görünümünde olduğu ileri sürülebilir. Dijimodernizm kavramının mucidi olan Alan Kirby, dijital teknolojilerin entelektüel ve felsefi anlamda postmoderniteyi nihayete erdirdiğini ve dijimodernizm olarak nitelendirdiği yeni bir sürecin başladığını

¹ Erik Brynjolfsson - Andrew McAfee, *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies* (W. W. Norton & Company, 2014).

² Klaus Schwab, *The Fourth Industrial Revolution* (New York: Crown Business, 2017), 6-9.

³ Schwab, *The Fourth Industrial Revolution*, 1-9.

⁴ Boris Rähme, "Is Transhumanism a Religion?", *Religion in the Age of Digitalization*, ed. Giulia Isetti vd. (London: Routledge, 2021), 119.

⁵ Wesley J. Smith, "Transhumanism: A Religion for Postmodern Times", *Acton Institute* (Erişim 01 Nisan 2024).

⁶ Patrick D. Hopkins, "Transcending the Animal: How Transhumanism and Religion Are and Are Not Alike", *Journal of Evolution and Technology* 14/2 (2005), 13-28; Hava Tirosh-Samuels, "Transhumanism as a Secularist Faith", *Zygon* 47/4 (2012), 710-734.

⁷ Robert M. Geraci, *Apocalyptic AI: Visions of Heaven in Robotics, Artificial Intelligence, and Virtual Reality* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 13.

⁸ Robert M. Geraci, "Cultural Prestige: Popular Science Robotics as Religion-Science Hybrid", *Reconfigurations: Interdisciplinary Perspectives on Religion in a Post-Secular Society*, ed. Stefanie Knauss - Alexander D. Ornella (Vienna: LIT Verlag, 2007), 56.

savunmaktadır.⁹ Yani dijimodernizm, dijital teknolojinin modernliği yeni bir evreye taşıdığını iddia ederek modern ve postmodern metinsellikten dinamik ve etkileşimli bir metinselliğe geçişin yolunu açtığını belirtmektedir. Böylece dijitalleşmenin sunduğu imkânlar çerçevesinde metinler, üretketici olan bireyler tarafından inşa edilmektedir. Dolayısıyla dönüşen bu zeminde geleneksel dini yapıların da değiştiği gibi seküler olarak nitelendirilebilecek birey merkezli yeni inanç formlarının geliştirildiğini iddia etmek mümkündür. Bir başka deyişle dijimodernizm, modernist yaklaşımdaki sabit metin ve okur merkezli postmodern metinsellikten farklı olarak metnin bizatihi üretketici olarak kabul edilen okurlar tarafından oluşturulduğunu savunmaktadır. Dijimodernizm tartışmaları dinî bağlamda irdelendiğinde tıpkı yeni çağ inanışlarında olduğu gibi sabit bir inanç formundan ziyade dinî olanın içeriğinin birey tarafından oluşturulduğuna işaret eder. Bu çerçevede literatür taraması tekniğine dayanan mevcut makalenin amacı transhümanizmin sosyolojik bir zeminde (diji)modern bir din olarak ele alınmasının imkânını tartışmaktır. Özetle makale, fonksiyonalist bir yaklaşımla transhümanizmin dinî yapılara olan benzerliklerine dikkat çekerek Dördüncü Sanayi Devrimi'nin getirdiği teknolojiler üzerine inşa edilen dijital toplumda yeni bir inanç formu olarak işlev görüp görmediğini soruşturmayı amaçlamaktadır. Bu maksatla çalışmada önce dijimodernizm ve transhümanizm kavramları ele alınacak akabinde transhümanizm, makalenin amacı doğrultusunda sosyolojik din tartışmaları ve dijimodern metinsellik bağlamında irdelenecektir.

1. (Post)Modern Toplum ve Dijimodernizm

Modernlik, Avrupa merkezli kapsamlı değişim sürecinin zihni alt yapısına işaret eden bir kavram olarak resmedilebilir. Bilindiği üzere Avrupa, 11. yüzyıldan itibaren özellikle üniversitelerin kurulması, hümanist düşüncenin doğması ve dünyanın seküler bilim çerçevesinde açıklanması ile tedericî olarak toplumsal değişim sürecine girmiştir. Modernlik kavramı ile betimlenen bu değişim sürecinin 17. yüzyıldan itibaren Avrupa'yı ve sonraki yüzyıllarda tüm dünyayı etkisi altına aldığı belirten Giddens, bu sürecin toplumların yeniden örgütlenmesini sağladığına işaret etmektedir.¹⁰ Sekülerleşme, rasyonelleşme, demokratikleşme, bireyselleşme ve bilimsel paradigma ile karakterize edilen modernlik¹¹ geleneksel toplumdaki kopuşu simgelemektedir. Konu tarihsel olarak incelendiğinde Batı'da Rönesans, Reformasyon, Bilimsel Devrim, Sanayi, Amerikan ve Fransız Devrimleri ile Aydınlanma Felsefesinin söz konusu değişim sürecinin tetiklenmesinde kilit rol oynadığı görülmektedir. Klasik sosyal bilimlerde modern toplumu doğuran bu değişim süreci, ilerleme fikri mihrinde kurgulanmıştır. Örneğin Comtecu sosyolojide bu süreç teolojik, metafizik ve pozitif aşamalar; Marksist sosyolojide ise feodalizm, kapitalizm ve sosyalizm ile betimlenmiştir. Yani buna göre tarihsel değişim pozitif yönde ilerlemekte ve toplumlar daha eşitlikçi ve demokratik yapılara doğru evrilmektedir.¹² Ancak 1. ve 2. Dünya Savaşları, soykırım olayları, çevre felaketleri, nükleer savaş korkusu gibi beklenmedik gelişmeler modernliğin mottosu olan ilerleme fikrine şüpheyle bakılmasına yol açmıştır.¹³ Yanı sıra düşünsel zeminde Avrupa'nın küreselleşmesi ve Batı dışı modernleşme sürecinin bir sonucu olarak modern tasavvurların evrenselliğinin tartışılmaya ve yukarıda tarihsel değişim bağlamında işaret ettiğimiz meta anlatıların geçerliliğinin sorgulanmaya başlanmıştır.¹⁴ Öz olarak verilen bu gelişmeler sonucunda postmodernite başlığı altında 1950'li yıllardan itibaren literatürde modernliğin yeni bir evresine geçildiği veya aşıldığı tartışmaları

⁹ Alan Kirby, *Dijimodernizm: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture* (New York: Continuum, 2009); Alan Kirby, "Dijimodernizm", *Supplanting the Postmodern: An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century*, ed. David Rudrum - Nicholas Stavris (New York: Bloomsbury Academic, 2015), 271-303.

¹⁰ Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity* (Cambridge: Polity Press, 1996), 1.

¹¹ Anthony Giddens - Philip W. Sutton, *Essential Concepts in Sociology* (Cambridge: Polity Press, 2021), 11.

¹² Giddens - Sutton, *Essential Concepts in Sociology*, 19.

¹³ Giddens - Sutton, *Essential Concepts in Sociology*, 19.

¹⁴ Belkis Saraç Uslusoy, *Dijimodern Medyada Reklam Tüketimi* (Kocaeli: Volga Yayıncılık, 2016), 30.

başlamıştır. Başta sanat ve mimari alanında başlayan postmodern tartışmaların kısa zamanda sosyal bilim alanına taşındığı, özellikle 1980'li yıllardan itibaren paradigmatik bir konuma yükseldiği söylenebilir. Bu çerçevede postmodern tartışmalarda Jean-François Lyotard'ın *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge* adlı eseri önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Zira bu eserle postmodernizm, sosyolojinin temel tartışma konularından biri haline gelmiştir.¹⁵ Modernliğin üzerine inşa edilen büyük anlatıların güvenilirliğini sorgulayan Lyotard, postmoderni "meta anlatılara inançsızlık" olarak tanımlamaktadır.¹⁶ Yani postmodernizm, modern düşünce ve modern yaşamın üzerine inşa edildiği temellere şüpheyle yaklaşan felsefi ve kültürel bir hareket olarak nitelendirilmektedir.¹⁷ Kısaca postmodern düşüncenin skeptik yapısını; çok kültürcülük, rölativizm, çoğulculuk, hakikatin yitimi, postyapısalcılık ve yapısökümcülük gibi kavramlar etrafında özetlemek mümkündür.¹⁸ Postmodern kavramlaştırması ve postmodern tartışmalar günümüzde güncelliğini korumasına rağmen sosyal bilim literatüründe bahsi geçen değişim süreci postmodern kavramı yerine geç modernlik, akışkan modernlik, refleksif modernlik gibi kavramlarla da resmedilmektedir.¹⁹ Bu kapsamda literatürde 1980'li yılların sonu itibarıyla postmodern dönemin de sonlandığına işaret eden çalışmalar yapılmış ve yeni kavramlaştırmalar ortaya atılmıştır. Buna post-postmodernizm, remodernizm, performatizm, hipermodernizm, otomodernizm, revalizm, altermodernizm, metamodernizm ve dijimodernizm gibi kuramlar örnek olarak gösterilebilir.²⁰ Bu kuramlar, postmodernliğin özellikle 1990 sonrası toplumunu ve baş döndüren hızla gelişen yenilikleri betimlemede eksik kaldığına ve miadını doldurduğuna göndermede bulunmaktadır. Garnar'ın işaret ettiği gibi söz konusu kuramlar, postmodern tartışmaların günümüz toplumunu betimleyen bir teori olarak değil fikirler tarihine ait bir çerçeve olarak ele alınması gerektiği düşüncesinde ortak tavır sergilemektedir.²¹ Örneğin hipermodernizm kavramının kuramcısı Lipovetsky gözünde "gen teknolojileri, insan hakları ve liberal küreselleşme" gibi gelişmeler postmodern tartışmaların geride bırakılmasına neden olmuştur.²² Benzer şekilde post-postmodern kuramcılar da postmodernizmin estetik bir hareket olarak geçerliliğinin kalmadığını öne sürmektedir. Dolayısıyla bu tartışmalarda çağımızın ne şekilde dönemselleştirilmesi ve kavramlaştırılması gerektiği konusunda konsensüs yoksa da postmodern olarak nitelendirilmesinin isabetli olmayacağı varsayılmaktadır.²³ Dijital modernizm kavramının kısaltması olan dijimodernizm²⁴ ve dijimodern tartışmalar da bu zeminde neşvünema bulmuştur. Yani dijimodernizm kavramı genel manada teknolojiyi, özel manada sosyokültürel düzlemde dönüştürücü bir etki oluşturmaya başlayan dijital teknolojik gelişmeleri betimlemek amacıyla ortaya atılmıştır. Zira dijimodernizm kavramının geliştiricisi olan Kirby, değişen dünyayla paralel olarak onu betimleyen ve hikayeleyen kuramın da değişmesi gerektiğini ifade etmektedir.²⁵ Kirby'ye göre dijimodernizm, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren teknolojik gelişmeler aracılığıyla postmodernizmi yerinden

¹⁵ Gordon Marshall (ed.), *The Concise Oxford Dictionary of Sociology* (Oxford: Oxford University Press, 1994), 406.

¹⁶ Jean-François Lyotard, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, çev. Geoff Bennington - Brian Massumi (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984), xxiv.

¹⁷ Ahmet Cevizci, *Say Büyük Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 1539.

¹⁸ Uslusoy, *Dijimodern Medyada Reklam Tüketimi*, 30-38.

¹⁹ Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age* (Cambridge: Polity Press, 2008); Ulrich Beck, *Risk Society: Towards a New Modernity* (London: Sage Publications, 1992); Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity* (Cambridge: Polity Press, 2006).

²⁰ David Rudrum - Nicholas Stavrakis (ed.), *Supplanting the Postmodern: An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century* (New York: Bloomsbury Academic, 2015).

²¹ Andrew Wells Garnar, *Pragmatism, Technology, and the Persistence of the Postmodern* (Lanham: Lexington Books, 2020), xii-xiii.

²² Gilles Lipovetsky, *Hipermodern Zamanlar*, çev. Atakan Altınörs (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2018), 52-53.

²³ Garnar, *Pragmatism, Technology, and the Persistence of the Postmodern*, xiii.

²⁴ Kirby, *Dijimodernizm*, 2009, 1.

²⁵ Kirby, *Dijimodernizm*, 2009, 32.

ederek 21. yüzyılın kültürel paradigması olarak ortaya çıkmıştır.²⁶ Kirby, ilkin 2006 yılında yazdığı “The Death of Postmodernism And Beyond” adlı makalesinde yeni teknolojik gelişmeler ve aktüel toplumsal güçler sayesinde postmodernizmin ortadan kalktığını belirtmiştir.²⁷ Ona göre mevcut akademik bakırsa postmodernizm ve postmodernitenin capcanlı olduğu dersler çerçevesinde bakılırsa postmodernizm ve postmodernitenin capcanlı olduğu izlenimi edinilebilir. Bu sebeple Kirby, postmodernizmin işlevselliğinin yitimini görebilmek için akademinin dışına bakmanın gerekli olduğunu ifade etmektedir.²⁸ Bu dönemde Kirby, yeni oluşmakta olan süreci sahte-modernizm (pseudo-modernism) olarak nitelendirmiştir.²⁹ Ancak 2009 yılında kaleme aldığı *Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture* adlı kitabında sahte-modernizm yerine dijimodernizm kavramını tercih etmiştir.³⁰ Bir kültürel dönüşüm süreci olarak dijimodernleşme, metinselliğin doğasının değişmesini tetikleyen metnin bilgisayarlaşmasına paralel olarak hız kazanmıştır.³¹ Buradan hareketle dijimodernizm, dijital teknolojinin metinsellikte bulunduğu ve metinlerin de parmaklarla tıklanarak dijital olarak üretildiği ve revize edilebildiği bir süreç olarak ele alınabilir.³² Bu da klasik ve postmodern tartışmalarda geçtiği biçiminden tamamen farklı bir metinselliğe işaret eder. Sözlükte metin “bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır.³³ Bir başka ifade ile klasik anlamıyla metnin, yazarı tarafından belirlenen sabit bir anlama ve hermeneutik bir sırta sahip olduğu ve bunun okuru tarafından ortaya çıkarılması gerektiği varsayılmaktadır.³⁴ Ancak metin, 1950 sonrası kültürel çalışmalar özellikle postyapısalcılıkla birlikte sadece sözcüklerden oluşan bir yazıya değil aynı zamanda televizyon yayınları, müzik, çizgi roman, film ve diziler gibi kültürel üretimlerin tamamını kapsayacak şekilde anlamlandırılmaya başlanmıştır.³⁵ Postyapısalcı paradigmada metin, klasik dönemden farklı olarak yazarın niyetinden bağımsız şekilde anlamlandırılır. Yani metnin anlamı okuyucu tarafından belirlenir. Bu, metnin anlamını yazarına atfeden klasik yaklaşımdan önemli bir kopuşu gösterir. Zira klasik metin okuma metodunda yazarın niyet ve maksadını afişe etmek için tefsir veya hermeneutik yöntemle başvurulur. Postyapısalcı yaklaşımda ise metin yazarından soyutlanarak bağımsız hale getirilir ve adeta yazarın ölümü ilan edilir. Bu yaklaşımın kök salmasında Ronald Barthes’in 1967 yılında yazdığı “The Death of Author” adlı makalesinin etkili olduğu söylenebilir. Zira tarih boyunca yazara odaklanıldığına işaret eden Barthes, okurun doğumunun yazarın ölümü pahasına olması gerektiğini belirtmektedir.³⁶ Ezcümle bu yaklaşımda metnin anlaşılması okurun algı ve yorumuna bağlı olarak gelişmektedir.

Bilgisayar ve iletişim teknolojisinin artan kabiliyeti, verilerin sayısallaşması ve birden fazla iletiyi taşıma kapasitesine sahip fiber optik kabloların geliştirilmesi dijitalleşme sürecini hızlandırarak dijital bir devrimin meydana gelmesine yol açmıştır.³⁷ Bu çerçevede teknolojinin metinsellikte buluşması, yeni bir tür metinselliğin tebarüz etmesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla dijimodernizme göre dijimodern metin, söz konusu devrim sonucunda ortaya çıkmış ve kültürel anlamda yeni bir paradigma haline gelmiştir. Web 2.0 teknolojisi üzerine kurulu olan dijimodern metin yeni medyanın bir sonucu olarak

²⁶ Kirby, *Digimodernism*, 2009, 1; Kirby, “Digimodernism”, 2015, 273.

²⁷ Alan Kirby, “The Death of Postmodernism And Beyond”, *Philosophy Now* (Erişim 19 Haziran 2024).

²⁸ Kirby, “The Death of Postmodernism And Beyond”.

²⁹ Kirby, “The Death of Postmodernism And Beyond”.

³⁰ Kirby, “Digimodernism”, 2015, 275.

³¹ Kirby, *Digimodernism*, 2009, 1; Kirby, “Digimodernism”, 2015, 273.

³² Kirby, *Digimodernism*, 2009, 1.

³³ TDK, *Metin* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 1998), 1548.

³⁴ Kirby, *Digimodernism*, 2009, 50.

³⁵ Nick Stevenson, *The Cambridge Dictionary of Sociology*, ed. Bryan S. Turner (New York: Cambridge University Press, 2006), “Text/Textuality”, 626.

³⁶ Kirby, *Digimodernism*, 2009, 59-60; Roland Barthes, “The Death of the Author”, çev. Stephen Heath, *Image, Music, Text* (London: Fontana Press, 1977), 148.

³⁷ Giddens - Sutton, *Essential Concepts in Sociology*, 5.

değerlendirilebilir. Bu kapsamda medyanın tarihi, yayın çağı ve interaktif çağ olarak iki dönemde incelenebilir. Yayın çağında sunucu, okuyucuya/izleyiciye bir içerik sunar. Okuyucunun/izleyicinin içeriğe katkıda bulunma, onu değiştirme gibi müdahalesi olasılıklı değildir.³⁸ Ancak internetin gelişmesiyle, özellikle 2000'lerin başında Web 2.0 teknolojisi üzerine inşa edilen interaktif çağ ile birlikte metnin doğası değişmiştir. Zira okuyucu/izleyici artık pasif alıcı konumunda olmayıp istediği zamanda içerik üretebildiği gibi kendisiyle paylaşılan içeriğe katkıda bulunabilir.³⁹ Kısaca dijimodern yaklaşımda bilgisayarlaşma sonucunda ortaya çıkan bu yeni metin; ilerleme (onwardness), gelişigüzelik, anlık (evanescent) ve çok yazarlık gibi niteliklere sahiptir.⁴⁰ Yani dijimodern metin, tamamlanmamış, oluşmakta olan, son hali belirsiz, geçici, anonim, akışkan ve elektronik bir metin türüdür.⁴¹ *Big Brother* gibi reality showlar, Web 2.0 teknolojisi üzerine kurulu sosyal medya platformları, "wiki"ler ve *Yetenek Sizsiniz Türkiye* gibi programlar dijimodern metne örnek gösterilebilir.⁴² Dijimodern yaklaşımın odağına metinsel dönüşümü koyan Kirby, yukarıda öz olarak verilen gelişmeler çerçevesinde postmodern dönemin nihayete ermekte olduğunu ve onun halefinin de dijimodernizm olduğunu ileri sürmektedir. Habermas'ın "tamamlanmamış proje olarak modernite" tezine atıf yaparak dijimodernizmin modernite içinde bir başka evre olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla dijimodern dönüşüm, modernitenin bir evresinden bir başka evresine geçişi nitelendirmektedir.⁴³ Bu bağlamda transhümanizmi sosyolojik manada dijital bir din olarak tartışmayı hedefleyen bu çalışmada, konunun alt yapısını oluşturmak adına bir sonraki başlıkta öz olarak transhümanizm konusu ele alınacaktır.

2. Transhümanizm

Transhümanizm; genetik mühendisliği, bilgi teknolojisi, nanoteknoloji ve yapay zekâ ile mevcut insan doğasının geliştirilebileceğini, ömrünün uzatılabileceğini ve entelektüel ve fiziksel kapasitesinin yükseltilebileceğini savunan felsefi bir harektir.⁴⁴ Bir başka tanımlamayla:

"Transhümanizm uygulamalı bilim (applied reason) yoluyla, özellikle de yaşlanmayı ortadan kaldıracak ve insanın entelektüel, fiziksel ve psikolojik kapasitelerini büyük ölçüde artıracak teknolojiler geliştirerek ve yaygın olarak kullanılabilir hale getirerek insanlık durumunu temelden iyileştirme imkânını ve arzusunu onaylayan entelektüel ve kültürel bir harektir".⁴⁵

Hümanizmin uzantısı olarak nitelendirilebilen transhümanizmin, etimolojik kökeni dikkate alındığında aslında hümanist yaklaşımın ötesine işaret eden ve onu aşan bir dünya görüşü olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle transhümanizm; bireycilik, rasyonel düşünce, özgürlük, hoşgörü ve demokrasi gibi hümanist değerlere bağlı kalmakla birlikte insanın geliştirilmesinde eğitim ve kültürel gelişimin yeterli olmayacağını ileri sürerek mevcut insanın doğasının uygulamalı bilimle geliştirilmesinin gerekli olduğunu savunur.⁴⁶ Yani transhümanizm, hümanizmin dönüşmüş hali ve onun radikalleşmesi olarak nitelendirilebilir.⁴⁷ Böylelikle transhümanizmin insanı teknoloji ile donatarak hümanist felsefe ile yerinden edildiği düşünülen Tanrı konumuna yükseltmeye çalışan yeni bir ide olduğu iddia edilebilir. Ancak insanın doğal sınırlarını aşma arzusunun transhümanizm ile

³⁸ Ekber Şah Ahmedi, "Mahremiyet, Dindarlık ve Sosyal Medya Bağımlılığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 6/1 (22 Haziran 2023), 28.

³⁹ Kirby, "Digimodernism", 2015, 276.

⁴⁰ Kirby, *Digimodernism*, 2009, 1.

⁴¹ Kirby, "Digimodernism", 2015, 277-279.

⁴² Kirby, *Digimodernism*, 2009, 51; Uslusoy, *Dijimodern Medyada Reklam Tüketimi*, 88-91;119.

⁴³ Kirby, *Digimodernism*, 2009, 2-3.

⁴⁴ Nick Bostrom, "In Defence of Posthuman Dignity", *Bioethics* 19/3 (Haziran 2005), 202-203.

⁴⁵ Max More, "The Philosophy of Transhumanism", *The Transhumanist Reader*, ed. Max More - Natasha Vita-More (John Wiley & Sons, Ltd, 2013), 1.

⁴⁶ "Transhumanist FAQ", *Humanity Plus* (Erişim 14 Nisan 2024).

⁴⁷ Ahmet Dağ, *Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü* (Ankara: Elis Yayınları, 2020), 191; Ahmet Dağ, "Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm", *Felsefi Düşün - Akademik Felsefe Dergisi* 9 (2017), 46-68.

başlayan yeni bir durum olmayıp kadim bir arzu olduğu bilinmektedir. Zira insanların en azından bir bölümü tarih boyunca hastalık, yaşlılık ve ölüm gibi istenmeyen durumları ortadan kaldırarak sosyal, coğrafi ve zihinsel sınırlarını genişletme peşinde olmuştur. Ölümsüzlük temasının işlendiği *Gılgamış Destanı* veya Prometheus'un ateşi Zeus'tan çalarak insana vermesi gibi mitolojik hikâyeler buna örnek gösterilebilir.⁴⁸ Max More, transhümanizmin düşünsel ataları ile öncülerini arasında bir ayrımın yapılmasının uygun olacağını vurgulamaktadır. Bu kapsamda More, ölümsüzlük ve mükemmellik temalarının işlendiğini mitolojik ve dinî literatür haricinde 13. yüzyıl ila 18. yüzyılda yaşamış Avrupa'daki simyacıların, transhümanizmin düşünsel ataları (proto-humanist) olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir. Zira ona göre onların iksir arayışları, hastalıklara şifa veren ve ölümsüzlük bahşedebilen bir nevi büyü teknoloji arayışına benzer.⁴⁹ Yanı sıra insan merkezli modern zamanların felsefi tartışmalarının transhümanizmin düşünsel zemininin hazırlanmasında katkısı büyük olmuştur. Modern felsefenin temellerinin atıldığı Rönesans'ın hümanist düşüncesinin, insanın kendi potansiyelini keşfetmesi ve bireyin icat edilmesi özellikle metafiziksel boyutun dışında bir hakikatin inşa edilmesi gibi gelişmelere yol açtığı söylenebilir. Transhümanist tartışmalarda genelde 15. yüzyılda yaşamış Rönesans düşünürü ve dinde reform düşüncesinin öncülerinden Pico della Mirandola buna örnek gösterilir. Zira Mirandola, 1486 yılında kaleme aldığı *Oration on the Dignity of Man* adlı eserinde insanın doğuştan getirdiği bir öze sahip olmadığını ve kendi kendisini inşa etmekte özgür olduğunu belirterek insanın yaratıcı gücüne dikkat çekmiştir.⁵⁰ Aydınlanma Felsefesi'yle zirvesine ulaşan hümanist düşüncenin, astronomi ve biyoloji gibi bilim sahalarında meydana gelen gelişmeler ile güç kazanarak metafiziksel bir boyuta göndermede bulunmaksızın varlığın açıklanabileceği inancının yerleşmesine yol açtığı iddia edilebilir. Bu sebeple transhümanist düşünürler, transhümanizmin entelektüel kökenlerinin modern felsefe bilhassa hümanizm ve Aydınlanma Felsefesi'nden neşet ettiğini belirtmektedirler. Bu çerçevede Francis Bacon, Isaac Newton, Thomas Hobbes, John Locke, Rene Descartes, Immanuel Kant, Marquis de Condorcet, Charles Darwin gibi modernliğin kurucularının çalışmaları zikredilebilir.⁵¹ Özellikle Charles Darwin'in *Türlerin Kökeni* adlı çalışmasının insan anlayışında devrimsel bir etki yarattığı ileri sürülebilir. Zira kitapta ortaya konan evrim teorisi, insanın doğasının sabit olduğunu savunan geleneksel insan anlayışının zayıflamasına neden olmuş, değiştirilebilir ve geliştirilebilir insan anlayışı tezinin bir başka ifade ile transhümanist düşüncenin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim 1829-1903 yılları arasında yaşamış Rus düşünür Nikolai Fedorovich Fedorov, evrim süreciyle birlikte insan zekâsının yükseldiğine dikkat çekerek bilimsel yöntemlerle insan ömrünün uzatılması, ölümsüzlük ve ölümlerin diriltilmesinin mümkün olduğunu iddia etmiştir.⁵² Doğal seçilimin rastlantısal olmadığına işaret eden Fedorov, evrim sürecinin bilim ve teknoloji aracılığıyla insan tarafından yönlendirileceği ve yönetilebileceğini ileri sürmüştür. Ona göre diriliş mucizevi bir şekilde değil, bilgi ve ortak emek ürünü olarak gerçekleştirilecektir.⁵³ Bu minval üzere J. B. S. Haldane, 1923 yılında kaleme aldığı *Daedalus: Science and the Future* adlı kitabında gelecek toplumunda genetik düzenlemesi sayesinde insanların daha sağlıklı, daha uzun boylu ve

⁴⁸ Nick Bostrom, "A History of Transhumanist Thought", *Journal of Evolution & Technology* 14/1 (2005), 1-2.

⁴⁹ More, "The Philosophy of Transhumanism", 9.

⁵⁰ Bostrom, "A History of Transhumanist Thought", 2; More, "The Philosophy of Transhumanism", 9; James Hughes, *Citizen Cyborg: Why Democratic Societies Must Respond To The Redesigned Human Of The Future* (Boulder: Westview Press, 2004), 157; Giovanni Pico Della Mirandola, *Oration on the Dignity of Man*, çev. A. Robert Caponigri (Chicago: Henry Regnery Company, 1956), 6-8.

⁵¹ More, "The Philosophy of Transhumanism", 3-11; Büşra Kılıç Ahmedi, "İslam ve Transhümanizm Bağlamında Süper Müslüman Kavramının Analizi", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4/2 (30 Aralık 2021), 242; Hughes, *Citizen Cyborg*, 157; Bostrom, "A History of Transhumanist Thought", 2-4.

⁵² More, "The Philosophy of Transhumanism", 9-10.

⁵³ Meghan O'Gieblyn, *God, Human, Animal, Machine: Technology, Metaphor, and the Search for Meaning* (New York: Anchor Books, 2022), 68-69.

daha zeki olmalarının mümkün hale geleceğini belirtmektedir.⁵⁴ Özetle teist zeminden deiste ve oradan agnostik veya ateistik bir zemine ilerleyen bilimsel gelişmeler, insanın Harari'nin ifadesiyle homo-deus⁵⁵ konumuna yükselbileceği düşüncesinin zeminini hazırlamıştır. Bir başka deyişle modern felsefenin seküler doğası ve gözlem ve deneye dayalı bilimsel çalışmalar, tadrîcî olarak insanı dini sahanın dışına taşınmasını ve süper insan tasavvurunun mümkün olduğu inancını doğurmuştur.

Kavram olarak ise transhümanın ilk defa Dante'nin *İlahi Komedya* adlı eserinin üçüncü cildi olan cennet kitabının 1. kantosunun 70. satırında *trasumanar* şeklinde geçtiği görülmektedir.⁵⁶ O'Gieblyn'in işaret ettiği gibi Dante, cennetteki insanın olası dönüşümünü betimlemek için mevcut insanın ötesinde yepyeni bir varlık resmeder. Yani Dante *trasumanar* kavramını insanın manevi âlemdeki olağanüstü metamorfozunu belirtmek için kullanır. Kavramın diğer Batı dillerindeki kullanımı ise *İlahi Komedya*'nın özellikle 19. yüzyılda Henry Francis Cary tarafından İngilizceye tercüme edilmesiyle yaygın hale gelir. Cary, *trasumanar* kavramını *transhuman* şeklinde İngilizceleştirir.⁵⁷ Böylece Anglofon literatüre dâhil olan transhuman kavramının tadrîcî olarak yaygın bir kullanıma kavuştuğu görülmektedir. Bu kapsamda T. S. Eliot, 1935 yılında *The Cocktail Party* adlı eserinde transhumanized ifadesini kullanmıştır. More'un vurguladığı gibi her iki yazarın özellikle Dante'nin kullanımı incelendiğinde transhuman kavramı; insanın transhümanist literatürde gündeme getirildiği gibi maddi dönüşümüne işaret etmektense aydınlanma ve ruhani bir deneyimi ifade eder.⁵⁸ Diğer bir deyişle söz konusu değişim Müslüman literatürdeki "insân-ı kâmil"e benzer şekilde mevcut insanın fevkinde ruhani olarak dönüşüm geçirmiş bir varlığa göndermede bulunur.⁵⁹ Kavram *transhümanizm* şeklinde 1939 yılında Jean Coutrot ve 1940 yılında W. D. Lighthall tarafından kullanılmıştır. Coutrot, kavrama seküler bir anlam yüklerken Lighthall ise "The Law of Cosmic Evolutionary Adaptation: An Interpretation of Recent Thought" adlı makalesinde transhümanizmi Dante'ye atıf yaparak dini motifler çerçevesinde kullanmıştır.⁶⁰ İnsanın modern bilimle geliştirilmesini savunan ve transhümanizmin öncü isimlerinden bugünkü seküler anlamına yakın bir içerikle

⁵⁴ Bostrom, "A History of Transhumanist Thought", 4; J. B. S. Haldane, *Daedalus or Science and the Future* (New York: E. P. Dutton & Company, 1924).

⁵⁵ Yuval Noah Harari, *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow* (Harvill Secker, 2016).

⁵⁶ Dante Alighieri, *The Divine Comedy of Dante Alighieri*, çev. Robert M. Durling (Oxford: Oxford University Press, 2011), 3/26-27.

⁵⁷ O'Gieblyn, *God, Human, Animal, Machine*, 53.

⁵⁸ More, "The Philosophy of Transhumanism", 8.

⁵⁹ Transhümanizm, ilerleyen sayfalarda ele alınacağı gibi Batı menşeli bir tartışma olması sebebiyle doğal olarak Hristiyan teolojisinden ciddi manada esinlenmiştir. Hatta konuya dinî zaviyeden yaklaşan Mormon Transhümanistler gibi dinî hareketler mevcuttur. Dolayısıyla transhümanizm tartışmaları kahir ekseriyetle söz konusu kültürel bağlamda yapılmaktadır. Buna karşın Müslüman dünyada benzer seviyede bir ilginin olmamasına rağmen transhümanist yaklaşımın Müslüman kültürde de özellikle İbn Tüfeyl, Farabi ve İkbâl gibi Müslüman düşünürlerin eserlerinde, izlerine rastlamak mümkündür. Ancak Kılıç Ahmedî'nin vurguladığı gibi Allah'a teslim olan İkbâl'in insan-ı kâmil kavramı, maddi zeminde geliştirilmek istenen transhümanın aksine insanın manevi olarak geliştirilmesine işaret etmektedir. Kılıç Ahmedî, "İslam ve Transhümanizm Bağlamında Süper Müslüman Kavramının Analizi", 247-256. Dolayısıyla mesele İslâmiyet nokta-i nazarından incelendiğinde transhümanizmin ruh-beden konusundaki monist görüşünün yanı sıra öjeni, klonlama ve ölümsüzlük gibi bir takım temel ilkelerinin zemin bulmasının teolojik olarak mümkün olmadığı söylenebilir. Bu tartışmalar için bk. Kılıç Ahmedî, "İslam ve Transhümanizm Bağlamında Süper Müslüman Kavramının Analizi"; Esra Aslan vd. (ed.), *Dijitalleşme, Değerler ve Din Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Diyarbakır: Dicle İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019); Ali Öztürk, "The Digi-Image Age and the Issue of the Genericization of Truth in the Context of Comparative Religion", *İlahiyat Studies* 12/2 (31 Aralık 2021), 185-211; Aisha Y. Musa, "A Thousand Years, Less Fifty: Toward a Quranic View of Extreme Longevity", *Religion and the Implications of Radical Life Extension*, ed. Derek F. Maher - Calvin Mercer (New York: Palgrave Macmillan US, 2009), 123-131.

⁶⁰ Literatürde kavramının transhümanizm şeklinde tam olarak ilk kez ne zaman ve kimin tarafından icat edildiği dair farklı bilgiler mevcuttur. Pek çok çalışmada kavramın ilk kez 1951 yılında Huxley tarafından kullanıldığı iddia edilir. Ancak yapılan yeni araştırmalar kavramın Huxley'den önce Jean Coutrot (1939) ve W. D. Lighthall (1940) tarafından kullanıldığını ortaya koymaktadır. Tartışmalar için bk. Peter Harrison - Joseph Wolyniak, "The History of 'Transhumanism'", *Notes and Queries* 62/3 (01 Eylül 2015), 465-467; Olivier Dard - Alexandre Moatti, "The History of Transhumanism (Cont.)", *Notes and Queries* 64/1 (2017), 167-170.

betimlenmesi ise Julian Huxley ile olmuştur.⁶¹ Huxley, *New Bottles For New Wines* adlı eserinde insanın bilim ve teknoloji aracılığıyla kapasitesinin geliştirilmesinden söz eder.⁶² Huxley insanın evrimsel gelişimine şöyle dikkat çekmektedir:

“Bilimsel ve teknik keşif ve icatlar, dünyada her sıradan insana fiziksel imkânlar konusunda fikir sahibi kılmıştır. Bilim sayesinde sosyal haklardan mahrum olanlar, hiç kimsenin yetersiz beslenmesine, kronik olarak hastalığa yakalanmasına ya da bilimin teknik ve pratik uygulamalarının sağladığı yararlardan mahrum kalmasına gerek olmadığına inanmaya başlamıştır.”⁶³

En şanslı insanların bile kapasitelerinin altında yaşadıklarına işaret eden Huxley, bilim ve teknoloji sayesinde bilinen insani sınırların üstünde bir yaşamın mümkün olduğuna inanmaktadır. Bu yeni insan anlayışını betimlemek için transhümanizm kavramının kullanılabilirliğini ifade etmektedir.⁶⁴ Transhümanizmin gelişim süreci incelendiğinde düşünsel anlamda Fereidoun M. Esfandiary, Timothy Leary ve Robert Ettinger gibi bilim adamlarının çalışmalarının sürece göz ardı edilemeyecek düzeyde katkı sunduğu görülmektedir.⁶⁵ Özellikle Esfandiary'nin transhümanist düşüncesinin görünür kılınmasında önemli katkısı olmuştur. 1988 yılında ismini yüzüncü yaşına atıfla FM-2030 olarak değiştiren Esfandiary, *Are You Transhuman* adlı çalışmasında 11 maddeden oluşan *Monitor 25* adlı bir ölçek geliştirmiştir. Ölçekten yedi skor üzeri alanların *posthümanın* öncüsü olan bir varlık olduğuna işaret eden Esfandiary, transhümanı “yeni evrimleşmiş varlıkların en erken göstergesi” olduğunu belirtmiştir.⁶⁶ Bizâtihi transhümanizm kavramını kullanmayan Esfandiary, transhümanist ve fütüristleri organize etmek için sağ-sol gibi siyasi eğilimleri aşan “Up-Wingers” adında bir grup kurmuş ve 1978 yılında manifestosunu *Up-Wingers: A Futurist Manifesto* adlı kitabında yayınlamıştır. Esfandiary'nin fikirlerinden etkilenen Natasha Vita-More ise 1983 yılında “Transhuman Manifesto” adlı bir bildiri yayınlamış, ömrün uzatılması ve insanın geliştirilmesi gibi transhümanist tezlerin toplumsal ve kültürel bir düzlemde tartışılmasını sağlayarak transhümanist tartışmaların yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır.⁶⁷ Ancak transhümanist hareketin felsefi bir zeminde inşa edilmesi ise Max More ile olmuştur.⁶⁸ More 1990 yılında “Transhumanism: Toward A Futurist Philosophy” adlı makalesinde insanlığın doğanın zirvesi olmadığını, evrim sürecinde geçici bir aşama olduğunu belirtmektedir. Ona göre “transhümanizm nörobilim ve nörofarmakoloji, nanoteknoloji, yapay ultra-zekâ, uzay yerleşimi (space habitation) gibi çeşitli bilim ve teknolojiler aracılığıyla varoluş koşullarımızdaki radikal değişiklikleri” meydana getirecektir.⁶⁹ Dolayısıyla transhümanizmin felsefi bir hareket olarak Max More tarafından kurulduğu ve maddi zeminde insanın teknoloji dolayımıyla güçlendirilmesi düşüncesini savunan akımları kendi bünyesinde toplamayı başardığı söylenebilir. Günümüzde dünya genelinde çok sayıda kendisini transhümanist olarak tanımlayan insanın olmasının yanı sıra transhümanist temalı edebiyat, sanat, sinema hatta siyaset yapma tarzından bahsedilebilir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında transhümanizmin dinimsi hüviyeti, dijital modernizm bağlamında makalenin amaç ve hedefleri doğrultusunda tartışılacaktır.

⁶¹ More, “The Philosophy of Transhumanism”, 8.

⁶² Julian Huxley, *New Bottles for New Wine* (London: Chatto & Windus, 1959), 13-17.

⁶³ Huxley, *New Bottles for New Wine*, 15.

⁶⁴ Huxley, *New Bottles for New Wine*, 15-17; Alison Bashford, “Julian Huxley’s Transhumanism”, *Crafting Humans: From Genesis to Eugenics and Beyond*, ed. Marius Turda, Band 5 (Goettingen: V&R Unipress, 2013), 153-168.

⁶⁵ Oliver Krüger, *Virtual Immortality: God, Evolution, and the Singularity in Post- and Transhumanism*, çev. Ali Jones - Paul Knight (Bielefeld: transcript Verlag, 2021), 68-75.

⁶⁶ FM-2030., *Are You a Transhuman?: Monitoring and Stimulating Your Personal Growth Rate in a Rapidly Changing World* (New York: Warner Books, 1989), 202-205.

⁶⁷ Natasha Vita-More, “History of Transhumanism”, *The Transhumanism Handbook*, ed. Newton Lee (Cham: Springer, 2019), 49-61; “Transhumanist FAQ”.

⁶⁸ Krüger, *Virtual Immortality*, 61; Max More, “Transhumanism: Toward a Futurist Philosophy”, *Extropy* 6 (1990), 6-12.

⁶⁹ More, “Transhumanism: Toward a Futurist Philosophy”, 6,11.

3. Transhümanizm, Din ve Dijimodernizm

Transhümanizm ve din ilişkisi sosyolojik zeminde iki açıdan incelenebilir: Birincisi; Teilhard ve Huxley bağlamında transhümanizmin geliştirilmesinde dinin transhümanizme kaynaklık ve örneklik teşkil etmesidir. Yani transhümanizmin dinin temel ilke ve inançlarına öykünerek geliştirilmesidir. İkincisi ise; seküler zeminde geliştirilen transhümanizmin sosyolojik anlamda bir din olarak ele alınıp alınmayacağı meselesidir. Başka bir anlatımla, insanın biyolojik sınırlarının aşılması manasında transhümanist felsefe iki ana eğilim çerçevesinde ele alınabilir. Bir tarafta Dante, W. D. Lighthall ve Teilhard gibi transhümanizm düşüncesini dinî zeminde ele alan düşünürler yer alırken diğer tarafta ise konuyu Huxley gibi seküler bir tema ile ele alan düşünürler mevcuttur. Günümüzde transhümanistler genellikle felsefelerini Huxley mirasına dayandırmaya çalışmaktadırlar.⁷⁰ Huxley, biyolojik insan yaşamının bilim ve teknoloji aracılığıyla geliştirilmesini belirtmek için transhümanizm kavramını kullanmıştır.⁷¹ Ancak Huxley'nin transhümanist fikirleri incelendiğinde W. D. Lighthall özellikle Cizvit Katolik rahip Pierre Teilhard de Chardin'in hümanist ve evrimci düşüncesinin izleri bariz şekilde görülmektedir. O'gieblyn'in ifade ettiği gibi Huxley'nin transhümanizm düşüncesi Teilhard'ın fikirlerinin seküler versiyonu olarak okunabilir.⁷² Zira transhümanizm bir taraftan dinî motifleri sekülerleştirirken diğer taraftan teknolojiye kurtarıcı misyonu yüklemektedir.⁷³ Bu seküler temalı transhümanizmde biri insan gelişimine ve diğeri gelecekteki siber ölümsüzlüğe odaklanan iki temel yaklaşımın varlığından söz edilebilir. İlki 19. yüzyıl seküler hümanist felsefesini temel alırken ikincisi dinî temalara sahip olması dolayısıyla apokaliptik ve eskatolojik bir hüviyete sahiptir.⁷⁴ Buna dinsel ve eskatolojik çağrışımları olan teknolojik tekillik fikri örnek gösterilebilir. *The Age of Spiritual Machines* adlı eserin yazarı olan Kurzweil tekillik, baş döndüren teknolojik yenilikler yoluyla yapay zekânın insan zekâsıyla bütünleşerek biyolojik insan zekâsının hesaplama gücünün milyonlarca kat daha güçlü hale gelmesine işaret eden bir durum olarak nitelendirmektedir.⁷⁵ Teolojik bir dil ile ifade edecek olursak teknolojik tekillik, insanın ölümsüzlüğüne göndermede bulunan bir kavramdır. Zira bu düşünceye göre tekillik aşamasına erişildiğinde "insan sonrası varlıklar" olarak nitelendirilen yeni bir tür doğacak ve böylece nanoteknoloji, nöral implantlar ve zihin aktarımı gibi teknolojik gelişmeler ile insan "tinsel makineler"e dönüşerek ölümsüzleşecektir.⁷⁶ Yani aşkınlık ve ölümsüzlük vadettiğinden dolayı insanı bir makineye yüklemek transhümanizmin tinsel amacı olarak kabul edilmektedir. Böylece insan bedenlenmiş de yazılım olarak yaşamını sürdürmeye devam edecektir.⁷⁷ Benzer fikirler dinî bir zeminde farklı ifadelerle gerek Lighthall gerekse Teilhard tarafından dile getirilmiştir. Transhümanizm kavramının mucidi olan Lighthall, Dante'nin cennetteki insanın evrilmesine dair yorumuna atıf yaparak protein temelli yaşamının sonlanması ile yeni bir yaşam formunun ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Lighthall, Korintlilere 1. Mektuptaki Tanrının sevdiğine hazırladığı şeyi "hiçbir göz görmedi, hiçbir kulak duymadı, hiçbir insan kavramadı" şeklindeki ifadelerle atıf yaparak biyolojik insanın ötesini transhümanizm olarak resmetmiştir.⁷⁸ Teilhard ise evrim teorisine bağlı kalarak insanın bilimsel ve teknolojik olanaklarla kendi evrimsel sürecini yönetebileceğine inanmıştır. Evrimin üstel olarak ilerlediğine inanan Teilhard'a göre gelecekte tüm makineler küresel bir ağa bağlanacak ve bu ağ insan zihniyle bütünleşerek bir zekâ patlamasına yol açacaktır. Teilhard, zamanla zekâ patlamasına yol açacak olan bu durumu "Omega Noktası" olarak nitelendirmiştir. Böylece ona göre insan zaman ve mekân sınırlarını aşarak ilâhî

⁷⁰ Dard - Moatti, "The History of Transhumanism (Cont.)".

⁷¹ Huxley, *New Bottles for New Wine*, 13-17.

⁷² O'Gieblyn, *God, Human, Animal, Machine*, 72.

⁷³ Tirosh-Samuelson, "Transhumanism as a Secularist Faith", 719.

⁷⁴ Tirosh-Samuelson, "Transhumanism as a Secularist Faith", 716.

⁷⁵ Ray Kurzweil, *The Singularity Is Nearer: When We Merge with AI* (New York: Penguin, 2024), 1.

⁷⁶ O'Gieblyn, *God, Human, Animal, Machine*, 48-49.

⁷⁷ Tirosh-Samuelson, "Transhumanism as a Secularist Faith", 717.

⁷⁸ Krüger, *Virtual Immortality*, 64-65; Harrison - Wolyniak, "The History of 'Transhumanism'", 67.

olanla birleşecektir.⁷⁹ Kurzweil'in tekillik düşüncesine benzerlik gösteren Teilhard'ın bu yaklaşımı yakın dostu olan Huxley tarafından dinî bağlamından uzaklaştırılarak evrimsel hümanizm yerine transhümanizm olarak nitelendirilmiştir.⁸⁰ Dolayısıyla transhümanizmin iddia edildiği⁸¹ gibi salt modern rasyonalizm veya rasyonel hümanizm mirası üzerine kurulu olmadığı, Hıristiyan teolojisinden esinlenerek seküler bir inanç formu olarak geliştiği iddia edilebilir.⁸² Nitekim Hava Tirosh-Samuelson'un belirttiği gibi Huxley transhümanist fikirlerini transhümanizm kavramı ile nitelemeden önce "vahisiz din" olarak betimlemiştir.⁸³ Bu minval üzere Max More, transhümanizmi: "İnanç, ibadet ve tanrıları reddeden, bunun yerine değerleri ve anlamlılık anlayışını insanların doğası ve potansiyeli ile akıl ve bilim üzerine inşa eden bir 'reliberium' veya yaşam felsefesidir." şeklinde tanımlamaktadır.⁸⁴ Bu da transhümanizmin seküler bir inanç formu olarak tanımlanmasını olanaklı hale getirmektedir. Zira transhümanizmin mükemmellik arayışı, insanın gelişimine odaklanması, yoksulluk, hastalık ve ıstırap gibi toplumsal sorunları bertaraf etme gayesi ve daha iyi bir gelecek tasavvuruna sahip olması gibi temalarda geleneksel dinlerle ortak paydada bulunduğu görülmektedir. Geleneksel dinler ile temel farkı ise aşkınlık yönteminde görülmektedir. Geleneksel dinlerde dua, ibadet, meditasyon ve ahlâkilik temel prensip iken transhümanizmde ise teknoloji ön plandadır.⁸⁵ Robert M. Geraci, bilimsel ve teknolojik olanaklara dayalı bu yaklaşımı "apokaliptik yapay zekâ" olarak nitelendirmektedir. Bilindiği üzere apokaliptisizm Yahudi-Hıristiyan geleneğinde iyi ve kötü arasındaki mücadelenin Tanrı tarafından sonlandırılacağına ve Tanrının yeryüzünü yeniden tasarlayıp inananların "Tanrı Krallığı"nda ebedi olarak yaşayabilmeleri için insanlığı yeniden dönüştürmesi inancına işaret etmektedir.⁸⁶ Yani apokaliptik yapay zekâ Yahudi-Hıristiyan dünya görüşünden doğrudan etkilenmiş teknolojik bir inanç formuna işaret etmektedir.⁸⁷ Apokaliptik düşünceyi "dünyada yabancılaşma", "cennetvari yeni bir dünya kurma hayali" ve "bu yeni dünyaya uygun şekilde insan bedeninin dönüştürülmesi" gibi üç temel inançta özetlemek mümkündür. Geraci, Kurzweil gibi popüler bilim adamlarının eserlerinin sözü edilen "kıyametçi" düşünceye benzer bir çizgide ilerlediğini belirtmektedir.⁸⁸ O, insanın ölümlü bir varlık olması ve bedende hapsedilmiş insan beyinin öğrenme sürecinin yavaş olması gibi insana dair transhümanist "hayal kırıklıkları"nın "yabancılaşma" olarak okunabileceğini ileri sürmektedir. Geraci transhümanistlerin bu yabancılaşmanın teknolojik tekilliğe erişilmesiyle sona ereceğini ve insanın tıpkı Hıristiyan gelenekteki gibi yeni bir yaşam formuyla ebedi yaşama ulaşacağına inandıklarını ifade etmektedir. Ona göre ebedi yaşamı vadeden "Tanrı Krallığı" gibi "sanal krallık" kurulacaktır.⁸⁹ Nasıl ki "Tanrı Krallığı"nda insanın bedenen dönüşmesi zorunlu ise "sanal krallık"ta da insanın varolabilmesi için mevcut bedenini güçlendirmesi veya dönüştürmesi gerekmektedir. Bu da insanın "sanal krallık"ta siborg, robot veya yazılım olarak yaşamını sürdürebileceğine işaret etmektedir.⁹⁰

⁷⁹ Meghan O'Gieblyn, "God in the Machine: My Strange Journey into Transhumanism", *The Guardian* (Erişim 26 Temmuz 2024); O'Gieblyn, *God, Human, Animal, Machine*, 71; Eric Steinhart, "Teilhard de Chardin and Transhumanism", *Journal of Evolution & Technology* 20/1 (2008), 1-22; Teilhard de Chardin, *The Future of Man*, çev. Norman Denny (Image Books, 1964).

⁸⁰ O'Gieblyn, "God in the Machine". 79.

⁸¹ Bostrom, "A History of Transhumanist Thought", 2-3.

⁸² Tirosh-Samuelson, "Transhumanism as a Secularist Faith", 718-719; O'Gieblyn, *God, Human, Animal, Machine*, 72.

⁸³ Tirosh-Samuelson, "Transhumanism as a Secularist Faith", 719.

⁸⁴ More, "Transhumanism: Toward a Futurist Philosophy", 6.

⁸⁵ Tirosh-Samuelson, "Transhumanism as a Secularist Faith", 721; İsmail Kurt, *Transhümanizm ve Tekillik Bağlamında Dinin Geleceği* (Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2021), 77.

⁸⁶ Robert M. Geraci, "Apocalyptic AI: Religion and the Promise of Artificial Intelligence", *Journal of the American Academy of Religion* 76/1 (01 Mart 2008), 140-141.

⁸⁷ Ronald Cole-Turner, "The Singularity and the Rapture: Transhumanist and Popular Christian Views of the Future", *Zygon: Journal of Religion and Science* 47/4 (2012), 778.

⁸⁸ Geraci, "Apocalyptic AI", 01 Mart 2008, 138-139.

⁸⁹ Geraci, "Apocalyptic AI", 01 Mart 2008, 148-152.

⁹⁰ Geraci, "Apocalyptic AI", 01 Mart 2008, 152-154.

Kısaca Yahudi-Hıristiyan geleneğinde olduğu gibi apokaliptik temaların bir benzerinin transhümanist düşüncede de işlendiği görülmektedir. Yukarıda işaret edildiği gibi transhümanistler dinî bağlamda Tanrı tarafından gerçekleştirileceğine inanılan söz konusu gelişmelerin bilim ve teknoloji yoluyla tamamlanacağına inanmaktadırlar. Dolayısıyla Geraci; transhümanizmin özgün bir dini gelenek, "teknö-din" veya yeni dini hareket olarak telakki edebileceğini belirtmektedir.⁹¹

Bilindiği üzere sosyolojik anlamda bir olgunun din olarak tanımlanması tartışmalı bir konudur. Zira sosyolojik düşüncede dinin tanımı konusunda bir uzlaşıdan söz etmek zordur. Bu sebeple sosyal bilimlerde dini tanımlamak için birtakım yaklaşımlar ortaya konmuştur. Bu yaklaşımları özcü ve işlevselci olarak nitelendirmek mümkündür. Özcü yaklaşım, dinî olanı Tanrı, aşkınlık, tabiatüstü gibi belirli bir öz etrafında tanımlamaya çalışırken işlevselci yaklaşım ise mevzu bahis olan olgunun işlevlerine odaklanmaktadır. Özcü yaklaşımda dinin mahiyeti önem arz ederken işlevselci yaklaşımda ise dinin neliğinden ziyade anlamlandırma, meşrulaştırma, dayanışma, aidiyet sağlama gibi bireyin yaşamındaki icra ettiği fonksiyonlar ön plana çıkarılmaktadır.⁹² Dolayısıyla her iki yaklaşımın olguların dinselliği konusunda farklı sonuçlarına yol açtığı söylenebilir. Bu minval üzere sosyolojik zeminde transhümanizmin din olarak ele alınıp alınmayacağı konusu dinin nasıl, hangi yaklaşımla incelendiğine bağlı olarak değişecektir.⁹³ Dolayısıyla transhümanizmin özcü yaklaşım çerçevesinde din olarak nitelendirilmesi güç iken işlevselci yaklaşımda din veya dinsel çerçeve olarak ele alınması olanaklıdır. Zira fonksiyonalist bir tarzda konu ele alındığında Jordan'ın belirttiği üzere insana yön ve amaç duygusu sağlama ve mevcut durumdan daha geniş bir vizyon sunması bakımından transhümanizmin dinin pek çok işlevini yerine getirdiği ileri sürülebilir. Bu sebeple Jordan transhümanizmin bir din olarak algılanmasa bile bir din gibi çözümlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁹⁴ Benzer bir şekilde Samuelson; transhümanizmin doktrinleri, metinleri ve liderlerinin yanı sıra inanç ve değerlere sahip olduğunu ve teknoloji aracılığıyla aşkınlık peşinde olduğunu ve nihayetinde kendi ritüellerini inşa edeceğini belirterek onun anlam sunan ve kendine taraftar edinmeye çalışan bir din gibi hizmet gördüğünü ileri sürmektedir.⁹⁵

Transhümanizm, dijimodernizm tartışmaları bağlamında dijimodern bir olgu olarak incelenebilir. Özellikle teknolojik tekillik, zihin aktarımı ve siber ölümsüzlük gibi temel inançları dikkate aldığımızda dijital dünyanın transhümanizmin gerçekleşme zemini mesabesinde olduğunu söyleyebiliriz. Bir başka deyişle dijital teknoloji, ölümsüzlüğü getireceği düşünülen zihnin aktarımı, kopyalanması, çoğaltılması ve yedeklenmesi gibi transhümanist hedeflere ulaşmada kilit bir araçtır. Dolayısıyla yukarıda dijimodernizm bahsinde geçtiği gibi dijitalleşmenin özellikle Web 2.0 teknolojisinin pek çok olgunun mahiyetini dönüştürdüğü görülmektedir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreci, rasyonelleşme, farklılaşma ve kentleşme gibi gelişmeleri bünyesinde barındıran modernleşme, geleneksel kurumsal dinî yapıların zayıflamasının yanı sıra dindarlığın yaşanma biçimini etkileyerek yeni dini formların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kurumsal dini geleneklerden bağımsız ve bireysel düzlemde tebarüz eden yeni dinselikler,

⁹¹ Robert M. Geraci, "The Cult of Kurzweil: Will Robots Save Our Souls?", *Religion Dispatches* (Erişim 31 Ağustos 2024); Geraci, "Cultural Prestige: Popular Science Robotics as Religion-Science Hybrid", 56; Geraci, *Apocalyptic AI*, 2012, 13.

⁹² Inger Furseth - Pål Repstad, *An Introduction to the Sociology of Religion: Classical and Contemporary Perspectives* (Aldershot: Ashgate Publishing Company, 2006), 15-20; Abdurrahman Kurt, "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (01 Haziran 2008), 73-93; Vejdî Bilgin, *Din ve Toplum Din Sosyolojisine Giriş* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2021); Ekber Şah Ahmedî, *Varoluşsal Güvenlik ve Sekülerleşme: Modern Bir Teorinin Eleştirisi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023), 148.

⁹³ Tirosh-Samuelson, "Transhumanism as a Secularist Faith", 721.

⁹⁴ Gregory E. Jordan, "Apologia for Transhumanist Religion", *Journal of Evolution and Technology* 15/1 (2006), 58;65.

⁹⁵ Tirosh-Samuelson, "Transhumanism as a Secularist Faith", 728-729.

özellikle bireyin seçimiyle oluşan yeni çağ inanışları buna örnek gösterilebilir.⁹⁶ Aynı şekilde genel anlamda teknoloji, özel anlamda dijital teknoloji, mevcut dinlerin yaşanma biçimini dönüştürmenin yanı sıra yeni dinimsi yapıların ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Yani teknolojinin gelişmesinin bir diğer sonucu transhümanizm ve dataizm gibi yeni teknolojinin yapıların ortaya çıkmasına zemin hazırlamasıdır. Transhümanizm veya teknolojinin, homo sapiensin homo deus konumuna yükseltilmesini amaçlarken veri dini olarak tanımlanan dataizm ise tıpkı geleneksel dinlerde olduğu gibi tüm insan hareketliliğini takip ederek onu yönlendirmeyi hedeflemektedir.⁹⁷ Bir başka anlatımla geleneksel dinlerde insanın kozmik planın bir parçası olduğu, bu doğrultuda onun Tanrı tarafından izlendiği, duygu ve düşüncelerinin önemsendiği görülmektedir. İnsana ait her söz ve eylemin büyük veri akışının bir parçası olarak görüldüğü dataizmde ise algoritmalar tarafından dijital insanın tüm yapıp ettikleri izlenmekte ve onun talep ve istekleri doğrultusunda seçenekler sunulmaktadır.⁹⁸ Böylece veri dininin algoritmalar aracılığıyla insanın otorite ve anlam kaynaklarını sarsması Harari'ye göre 18. yüzyıldan sonra dinsel sahada büyük bir devrimin habercisi olarak değerlendirilebilir.⁹⁹ Aslında sosyal bilim tarihi incelendiğinde seküler düzlemde yeni dinimsi yapıların kurgulanmasının yeni bir hadise olmadığı görülecektir. Zira pek çok klasik sosyal bilimci toplumsal düzenin dinimsi bir yapı olmadan tahkim edilmesinin güç olduğunu düşünmüş ve bir "ikame din" arayışına girmiştir.¹⁰⁰ Buna Jean-Jacques Rousseau'nun "sivil din" ile Saint Simon'un "Yeni Hristiyanlık" ve Auguste Comte'un "insanlık dini" tezleri örnek gösterilebilir. Bu minval üzere Huxley gibi bazı transhümanistler bir yeni dinimsi yapının kurgulanmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Zira bu bakış açısına göre mevcut dini gelenekler, ölümün kaçınılmaz olduğu bir dönemde onunla baş etmede işlevsel bir aparat olmuş, ancak günümüzde teknolojik gelişmeler dolayısıyla işlevselliğini yitirmiştir. Dolayısıyla transhümanist anlayışta geleneksel dinler, Zoltan Isvan'ın ifadesiyle "ölümcülük kültürü"nden öte bir şey değildir.¹⁰¹ Bu bağlamda "vahiyli din" kavramını öneren Huxley, yeni kurulacak dinin pekâlâ vahiy ve geleneksel anlamıyla bir Tanrı olmadan inşa edilebileceğini belirtmektedir.¹⁰² Benzer şekilde önemli bir transhümanist olan Ray Kurzweil ise Bill Gates ile bir söyleşisinde karizmatik lideri olmayan bir dine ihtiyaç olduğuna ve henüz Tanrısının doğumunun tamamlanmadığına ve yakın zamanda tamamlanacağına işaret etmektedir. Bu yeni dinin "insan bilincine saygı" ve "bilginin önemi" gibi iki temel ilke üzerine kurulabileceğini belirtmektedir. İnsan bilincine saygı ilkesinin geleneksel dinden ve bilginin önemini ifade eden ilkenin ise seküler sanat ve bilimden alınabileceğini söylemekte ve bu yeni dinin Tanrısının ise daha inşa sürecinde olduğunu dile getirmektedir: "Evrendeki madde ve enerjiyi zekâ ile doygun hale getirdiğimizde evren 'uyanacak' ve bilinçli hale gelecek ve yüksek düzeyde akıllı (sublimely intelligent) olacaktır. Bu da hayal edebildiğim kadarıyla Tanrıya yakın bir şeydir."¹⁰³ Bu çerçevede aralarında Kurzweil'in olduğu bir grup girişimci, bilim adamı ve dinî lider 2013 yılında dönemin BM genel sekreteri Ban Ki-Moon'e açık bir mektup yazarak insanlığın teknoloji merkezli devrimsel bir değişimin eşiğinde olduğunu belirtip atılması gereken adımlar hususunda öneriler sunmuşlardır. "İnsanın makineleşmesi" ve "makinelere insansılaştırılması"na dair teknolojik eğilimlerin yakınlaşmasının yeni bir insan modelinin ortaya çıkmasına yol açacağına dikkat çeken

⁹⁶ Ekber Şah Ahmedi, "Yeni Çağ İnanışlarının Çeşitli Değişkenlerle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Bursa Örneği", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/1 (15 Haziran 2022), 135-152; Ekber Şah Ahmedi - Büşra Kılıç Ahmedi, "Dinin Bireyselleşmesi Üzerine Niceliksel Bir Araştırma", *Bilimname* 51 (30 Nisan 2024), 457-484.

⁹⁷ Harari, *Homo Deus*, 351-352.

⁹⁸ Harari, *Homo Deus*, 386.

⁹⁹ Harari, *Homo Deus*, 389.

¹⁰⁰ Ahmet Zeki Ünal, "Klasik Fransız Sosyoloji Geleneğinde Toplumsal Düzenin Yeniden İnşası Sorunu ve 'İkame Din'", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 30/18 (Haziran 2016), 28-34.

¹⁰¹ Roland Benedikter, "Technology: The new God?: Techno-Metaphysics and Homo Deus: Contemporary Attempts Towards a Radical Perspective on the Digital Change of Religion", *Religion in the Age of Digitalization*, ed. Roland Benedikter vd. (London: Routledge, 2021), 101.

¹⁰² Julian Huxley, *Religion Without Revelation* (London: Watts & Co., 1941), 2.

¹⁰³ Ray Kurzweil, *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology* (Penguin Books, 2006), 374-375.

mektupta teknolojiye adeta Tanrı mesabesinde rol biçilerek Roland Benedikter'in belirttiği gibi yeni bir tekno-dinin geliştirilmesinin gerekliliğine işaret edilmiştir.¹⁰⁴

Kısaca teknolojinin sadece hayatın biyolojik ve maddi yönünü şekillendirmediği, aynı zamanda manevi yönlerini de belirleme iddiasını taşıdığı söylenebilir.¹⁰⁵ Bir başka deyişle teknolojik dönüşüm taraftarlarının sadece yeni aletler icat etmedikleri, yeni "din" ve yeni "Tanrı" icat etmeye çalıştıkları iddia edilebilir.¹⁰⁶ Bu sebeple transhümanizmin sadece bir felsefi veya kültürel hareket olmayıp dogmatik ve doktrini olmayan rasyonel bir tekno-din görünümünde olduğu söylenebilir. Bilim ve teknoloji dolayımında gelişen ve dijimodern olarak da çözümlenebilen bu fenomen, geleneksel dinlerin maneviyatının ontolojik boyutunu devre dışı bırakarak bir nevi teknolojik tinselliği önermektedir.¹⁰⁷ Bir başka ifade ile teknolojik tinsellik, maneviyatı aşkınlık ve dini boyutlarından uzaklaştırarak içkinlik düzleminde konumlandırmaktadır.¹⁰⁸ Böylece kendisini geleneksel dinin karşısında konumlandıran ve onun eskatolojik mirasından nemalanan transhümanizm alternatif bir çerçeve olarak¹⁰⁹ modernite ile gündeme gelen ve iki zıt kutbu temsil ettiği düşünülen din ve bilim tartışmalarını da sonlandırmaktadır.¹¹⁰

Sonuç olarak; işlevselci bir yaklaşımla din olarak incelenebilen transhümanizmin dijimodern bir olgu olarak analiz edildiğinde, tıpkı dijimodern metinler veya yeni çağ hareketlerinde olduğu gibi sabit bir içeriğe sahip olmadığı söylenebilir. Transhümanizmin temel doktrin ve inançları, tıpkı 2015-2020 yılları arasında faaliyet gösteren *The Way of Future* adlı kültte olduğu gibi teknoloji ve yapay zekâya tanrısallık atfeden bireyler tarafından interaktif olarak üretilmektedir. Nitekim adı geçen kültün kurucusu Anthony Levandowski modern insanların tüm ihtiyaçlarını karşılayacak bir Tanrı yaratmayı amaçladığını belirtmiştir.¹¹¹ Kısaca transhümanizmin inşai bir dinselliğe işaret eden Christopher Helland'ın çevrimiçi din¹¹² kavramına benzerlik gösterdiği, başka bir deyişle transhümanizmin (diji)modern bir inanç formu olduğu izlenimi verdiği söylenebilir.

Sonuç

Hümanizm düşüncesi ile modern birey, kendi yaşamının yazarı haline gelmiştir. Transhümanist yaklaşım ile ise birey yoksulluk, acı, hastalık, yaşlılık ve ölüm gibi sorunların üstesinden gelerek biyolojik sınırlarını aşmayı amaçlamaktadır. Transhümanistler için hümanist felsefeden transhümanist felsefeye geçiş iki açıdan zorunluluk arz etmektedir. Birincisi; dijitalleşme süreciyle birlikte gelen veri patlaması, bir başka deyişle infodemik düzlemde insanın teknolojik destek almadan yaşamını sürdürmesinin güç hale gelmesidir. İkincisi ise; yukarıda temas edilen insanın insan olmağı dolayısıyla yaşamında karşılaştığı sorunlardır. Dolayısıyla transhümanizm, teknoloji aracılığıyla insanın hem fiziki olarak hem zihinsel hem de tinsel olarak kapasitesinin yükseltilmesinin yanı sıra zihnin kopyalanmasını sağlayarak siber ölümsüzlüğü vadetmektedir. Transhümanizmin insana yaşamında karşılaştığı psikolojik, toplumsal ve varoluşsal sorunlarını ortadan kaldırarak gelecekte Huxley'nin *Cesur Yeni Dünyası*'nın da ötesinde "mükemmel bir yaşam" vizyonu sunması sosyolojik olarak din gibi analiz edilmesini mümkün kılmaktadır. Zira vadedilen "mükemmel bir yaşam" vizyonunun işlevselci bir perspektifle ele alındığında geleneksel dinlerin fonksiyonlarını yerine getirdiği söylenebilir. Bir tekno-din olması dolayısıyla

¹⁰⁴ Benedikter, "Technology: The New God", 107-111.

¹⁰⁵ Aura-Elena Schussler, "Transhumanism as a New Techno-Religion and Personal Development: In the Framework of a Future Technological Spirituality", *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 18/53 (2019), 93.

¹⁰⁶ Cole-Turner, "The Singularity and the Rapture", 779.

¹⁰⁷ Schussler, "Transhumanism as a New Techno-Religion and Personal Development", 94.

¹⁰⁸ Schussler, "Transhumanism as a New Techno-Religion and Personal Development", 101.

¹⁰⁹ Ahmet Dağ, *İnsansız Dünya Transhümanizm* (İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2020), 37.

¹¹⁰ Schussler, "Transhumanism as a New Techno-Religion and Personal Development", 94.

¹¹¹ Dağ, *Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, 249.

¹¹² Mehmet Akgül, "Dijitalleşme ve Din", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 17/2 (31 Aralık 2017), 205-206.

transhümanizmin temelleri teknoloji, özellikle dijital teknoloji üzerine kuruludur. Bu sebeple transhümanizmin hedef ve gelecek vizyonuna ulaşmasında bilgisayarlaşma ve dijitalleşmenin kilit bir süreç olduğu iddia edilebilir. Web 2.0 teknolojisi ile güçlenen dijitalleşme süreci, metinselliğin doğasını değiştirerek çok yazarlı, tamamlanmamış, sonu belirsiz ve oluşmakta olan bir metin biçiminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Buradan hareketle transhümanizmin dijimodern metinsellik bağlamında dijimodern bir dinsel çerçeve olarak okunabileceği ileri sürülebilir. Zira transhümanizm tıpkı yeni çağ inanışları gibi hibrit bir yapıya sahiptir ve içeriği sürekli olarak mensuplarınca üretilmektedir. Kısaca transhümanizmin, oluşmakta olan dijital dünyanın yeniden büyülenmesini sağlayan dijimodern bir olgu olarak analiz edilmesi önerilebilir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Tarafsızlık/impartiality: Dergi editör kurulunda yer alan yazar, makale değerlendirme ve yayın sürecinin hiçbir aşamasına müdahil olmamış, hakemleme süreci bilimsel tarafsızlık ilkelerine sadık kalınarak tamamlanmıştır / The author, who is on the editorial board of the journal, did not intervene in any stage of the article evaluation process and publication, and the refereeing process was completed by adhering to the principles of scientific impartiality.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declare that have no competing interests.

Kaynakça

- Ahmedi, Ekber Şah. "Mahremiyet, Dindarlık ve Sosyal Medya Bağımlılığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 6/1 (22 Haziran 2023), 25-46. <https://doi.org/10.47951/mediad.1290488>
- Ahmedi, Ekber Şah. *Varoluşsal Güvenlik ve Sekülerleşme: Modern Bir Teorinin Eleştirisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023.
- Ahmedi, Ekber Şah. "Yeni Çağ İnanışlarının Çeşitli Değişkenlerle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Bursa Örneği". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/1 (15 Haziran 2022), 135-152. <https://doi.org/10.18505/cuid.1080308>
- Ahmedi, Ekber Şah - Ahmedi, Büşra Kılıç. "Dinin Bireyselleşmesi Üzerine Niceliksel Bir Araştırma". *Bilimname* 51 (30 Nisan 2024), 457-484. <https://doi.org/10.28949/bilimname.1394681>
- Akgül, Mehmet. "Dijitalleşme ve Din". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 17/2 (31 Aralık 2017), 191-207.
- Alighieri, Dante. *The Divine Comedy of Dante Alighieri*. çev. Robert M. Durling. 3 Cilt. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Aslan, Esra vd. (ed.). *Dijitalleşme, Değerler ve Din Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Diyarbakır: Dicle İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019. <https://www.dicle.edu.tr/duyurular/dijitallesme-degerler-ve-din-sempozyumu-bildiriler-kitabi-2572>
- Barthes, Roland. "The Death of the Author". çev. Stephen Heath. *Image, Music, Text*. 142-148. London: Fontana Press, 1977.
- Bashford, Alison. "Julian Huxley's Transhumanism". *Crafting Humans: From Genesis to Eugenics and Beyond*. ed. Marius Turda. Band 5/153-168. Band 5. Goettingen: V&R Unipress, 2013. <https://doi.org/10.14220/9783737000598.153>
- Bauman, Zygmunt. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press, 2006.
- Beck, Ulrich. *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage Publications, 1992.
- Benedikter, Roland. "Technology: The new God?: Techno-Metaphysics and Homo Deus: Contemporary Attempts Towards a Radical Perspective on the Digital Change of Religion". *Religion in the Age of Digitalization*. ed. Roland Benedikter vd. 99-114. London: Routledge, 2021. <https://doi.org/10.4324/9780367809225-11>
- Bilgin, Vejdi. *Din ve Toplum Din Sosyolojisine Giriş*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Bostrom, Nick. "A History of Transhumanist Thought". *Journal of Evolution & Technology* 14/1 (2005), 1-25.
- Bostrom, Nick. "In Defence of Posthuman Dignity". *Bioethics* 19/3 (Haziran 2005), 202-214. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8519.2005.00437.x>
- Brynjolfsson, Erik - McAfee, Andrew. *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company, 2014.
- Cevizci, Ahmet. *Say Büyük Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Chardin, Teilhard de. *The Future of Man*. çev. Norman Denny. Image Books, 1964.
- Cole-Turner, Ronald. "The Singularity and the Rapture: Transhumanist and Popular Christian Views of the Future". *Zygon: Journal of Religion and Science* 47/4 (2012), 777-796. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2012.01293.x>
- Dağ, Ahmet. "Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm". *Felsefi Düşün - Akademik Felsefe Dergisi* 9 (2017), 46-68.
- Dağ, Ahmet. *İnsansız Dünya Transhümanizm*. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2. Basım, 2020.
- Dağ, Ahmet. *Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*. Ankara: Elis Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Dard, Olivier - Moatti, Alexandre. "The History of Transhumanism (Cont.)". *Notes and Queries* 64/1 (2017), 167-170. <https://doi.org/10.1093/notesj/gjw256>
- FM-2030. *Are You a Transhuman?: Monitoring and Stimulating Your Personal Growth Rate in a Rapidly Changing World*. New York: Warner Books, 1989.

- Furseth, Inger - Repstad, Pål. *An Introduction to the Sociology of Religion: Classical and Contemporary Perspectives*. Aldershot: Ashgate Publishing Company, 2006.
- Garnar, Andrew Wells. *Pragmatism, Technology, and the Persistence of the Postmodern*. Lanham: Lexington Books, 2020.
- Geraci, Robert M. "Apocalyptic AI: Religion and the Promise of Artificial Intelligence". *Journal of the American Academy of Religion* 76/1 (01 Mart 2008), 138-166. <https://doi.org/10.1093/jaarel/lfm101>
- Geraci, Robert M. *Apocalyptic AI: Visions of Heaven in Robotics, Artificial Intelligence, and Virtual Reality*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Geraci, Robert M. "Cultural Prestige: Popular Science Robotics as Religion-Science Hybrid". *Reconfigurations: Interdisciplinary Perspectives on Religion in a Post-Secular Society*. ed. Stefanie Knauss - Alexander D. Ornella. 43-58. Vienna: LIT Verlag, 2007.
- Geraci, Robert M. "The Cult of Kurzweil: Will Robots Save Our Souls?" *Religion Dispatches*. Erişim 31 Ağustos 2024. <https://religiondispatches.org>
- Giddens, Anthony. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press, 2008.
- Giddens, Anthony. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press, 1996.
- Giddens, Anthony - Sutton, Philip W. *Essential Concepts in Sociology*. Cambridge: Polity Press, 3. Basım, 2021.
- Haldane, J. B. S. *Daedalus or Science and the Future*. New York: E. P. Dutton & Company, 1924.
- Harari, Yuval Noah. *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*. Harvill Secker, 2016.
- Harrison, Peter - Wolyniak, Joseph. "The History of "Transhumanism"". *Notes and Queries* 62/3 (01 Eylül 2015), 465-467. <https://doi.org/10.1093/notesj/giv080>
- Hopkins, Patrick D. "Transcending the Animal: How Transhumanism and Religion Are and Are Not Alike". *Journal of Evolution and Technology* 14/2 (2005), 13-28.
- Hughes, James. *Citizen Cyborg: Why Democratic Societies Must Respond To The Redesigned Human Of The Future*. Boulder: Westview Press, 2004.
- Huxley, Julian. *New Bottles for New Wine*. London: Chatto & Windus, 2. Basım, 1959.
- Huxley, Julian. *Religion Without Revelation*. London: Watts & Co., 1941.
- Jordan, Gregory E. "Apologia for Transhumanist Religion". *Journal of Evolution and Technology* 15/1 (2006), 55-72.
- Kılıç Ahmedi, Büşra. "İslam ve Transhümanizm Bağlamında Süper Müslüman Kavramının Analizi". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4/2 (30 Aralık 2021), 238-258. <https://doi.org/10.52637/kiid.1001949>
- Kirby, Alan. "Digimodernism". *Supplanting the Postmodern: An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century*. ed. David Rudrum - Nicholas Stavris. 271-303. New York: Bloomsbury Academic, 2015.
- Kirby, Alan. *Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture*. New York: Continuum, 2009.
- Kirby, Alan. "The Death of Postmodernism And Beyond". *Philosophy Now*. Erişim 19 Haziran 2024. <https://philosophynow.org>
- Krüger, Oliver. *Virtual Immortality: God, Evolution, and the Singularity in Post- and Transhumanism*. çev. Ali Jones - Paul Knight. Bielefeld: transcript Verlag, 2021. <https://doi.org/10.1515/9783839450598>
- Kurt, Abdurrahman. "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (01 Haziran 2008), 73-93.
- Kurt, İsmail. *Transhümanizm ve Tekillik Bağlamında Dinin Geleceği*. Ankara: Eskiyeği Yayınları, 2021.
- Kurzweil, Ray. *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology*. Penguin Books, 2006.
- Kurzweil, Ray. *The Singularity Is Nearer: When We Merge with AI*. New York: Penguin, 2024.

- Lipovetsky, Gilles. *Hipermodern Zamanlar*. çev. Atakan Altınörs. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2018.
- Lyotard, Jean-François. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. çev. Geoff Bennington - Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.
- Marshall, Gordon (ed.). *The Concise Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Mirandola, Giovanni Pico Della. *Oration on the Dignity of Man*. çev. A. Robert Caponigri. Chicago: Henry Regnery Company, 1956.
- More, Max. "The Philosophy of Transhumanism". *The Transhumanist Reader*. ed. Max More - Natasha Vita-More. 3-17. John Wiley & Sons, Ltd, 2013.
- More, Max. "Transhumanism: Toward a Futurist Philosophy". *Extropy* 6 (1990), 6-12.
- Musa, Aisha Y. "A Thousand Years, Less Fifty: Toward a Quranic View of Extreme Longevity". *Religion and the Implications of Radical Life Extension*. ed. Derek F. Maher - Calvin Mercer. 123-131. New York: Palgrave Macmillan US, 2009. https://doi.org/10.1057/9780230100725_11
- O'Gieblyn, Meghan. *God, Human, Animal, Machine: Technology, Metaphor, and the Search for Meaning*. New York: Anchor Books, 2022.
- O'Gieblyn, Meghan. "God in the Machine: My Strange Journey into Transhumanism". *The Guardian*. Erişim 26 Temmuz 2024. <https://www.theguardian.com>
- Öztürk, Ali. "The Digi-Image Age and the Issue of the Genericization of Truth in the Context of Comparative Religion". *İlahiyat Studies* 12/2 (31 Aralık 2021), 185-211. <https://doi.org/10.12730/13091719.2021.122.226>
- Rähme, Boris. "Is Transhumanism a Religion?" *Religion in the Age of Digitalization*. ed. Giulia Isetti vd. 119-134. London: Routledge, 2021. <https://doi.org/10.4324/9780367809225-13>
- Rudrum, David - Nicholas Stavris (ed.). *Supplanting the Postmodern: An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century*. New York: Bloomsbury Academic, 2015.
- Schussler, Aura-Elena. "Transhumanism as a New Techno-Religion and Personal Development: In the Framework of a Future Technological Spirituality". *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 18/53 (2019), 92-106.
- Schwab, Klaus. *The Fourth Industrial Revolution*. New York: Crown Business, First U.S. edition., 2017.
- Smith, Wesley J. "Transhumanism: A Religion for Postmodern Times". *Acton Institute*. Erişim 01 Nisan 2024. <https://www.acton.org>
- Steinhart, Eric. "Teilhard de Chardin and Transhumanism". *Journal of Evolution & Technology* 20/1 (2008), 1-22.
- Stevenson, Nick. *The Cambridge Dictionary of Sociology*. ed. Bryan S. Turner. New York: Cambridge University Press, 2006.
- TDK. *Metin*. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 1998. Basım, 1998.
- Tirosh-Samuelson, Hava. "Transhumanism as a Secularist Faith". *Zygon* 47/4 (2012), 710-734. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2012.01288.x>
- Uslusoy, Belkıs Saraç. *Dijimodern Medyada Reklam Tüketimi*. Kocaeli: Volga Yayıncılık, 2016.
- Ünal, Ahmet Zeki. "Klasik Fransız Sosyoloji Geleneğinde Toplumsal Düzenin Yeniden İnşası Sorunu ve 'İkame Din'". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 30/18 (Haziran 2016), 28-34.
- Vita-More, Natasha. "History of Transhumanism". *The Transhumanism Handbook*. ed. Newton Lee. 49-61. Cham: Springer, 2019. https://doi.org/10.1007/978-3-030-16920-6_2
- Humanity Plus. "Transhumanist FAQ". Erişim 14 Nisan 2024. <https://www.humanityplus.org>